

Vilniaus kavinės istoriniuose šaltiniuose ir memuaruose

Virginija BALSEVIČIŪTĖ-ŠLEKIENĖ
Lietuvos edukologijos universitetas

Pagrindinės sąvokos: *smuklė, kavinė, arbatinė.*

Istorinė ir memuarinė literatūra apie Vilniaus kavines nėra gausi. Kaip liudija šaltiniai, pirmosios kavinės ir restoranai Vilniuje ėmė atsirasti XVI a. Kadangi miestas tuo metu buvo aptvertas tvora, jame buvo ankšta, o miestiečiai ieškojo poilsio gamtoje, jie ėmė kurtis užmiestyje. „Užmiesčiuose atsirado ir pramogų vietos, kurias mes dabar vadiname kavinėmis ir restoranais. XVIII a. pabaigoje prie Kauno kelio atsirado užvažiuojamieji namai, vėliau gavę „Harmonijos“ vardą. Ten galima buvo ne tik pailsėti, pavalgyti ir išgerti, bet net kelias naktis pernaktuoti. Todėl tokia svetainė turėjo ne tik tai, kas reikalinga žmonėms, bet ir kelionės palydovams: žirgams, arkliams, šunims ir net sakalams. Todėl čia, atokiau nuo svetainės patalpų, buvo tvartai, padarginės, pašarų sandėliai, patalpos tarnams“ (Jurginis, Merkys, Tautavičius 1968, 79–81). Tie užvažiuojamieji namai *Harmonija* – vienas iš pirmųjų paliudijimų apie Vilniaus kavines.

Šiuolaikinių kavinių pirmtakėmis turėjo būti smuklės, kurios istoriniuose šaltiniuose minimos jau XIV a. pabaigoje (Salamavičius 2011, 70). Kaip teigia Vilniaus miesto kultūros ir kasdienybės tyrinėtojas Stasys Salamavičius, pirmosios užėigos, dažniausiai ir vadinamos smuklėmis, buvo statytos prie didžiųjų traktų ir priemiesčiuose. Atvykstant vis daugiau svečių ėmė keistis aptarnavimo pobūdis: „Būta užėigų, kurios prekiaavo koku nors vienos rūšies gėrimu. Iš jų paminėtos midinės, vyninės, o vėliau – alinės, kavinės, arbatinės ir kt. (Ibid., 168). Apytikriais duomenimis, XVII–XVIII a. Vilnius turėjo apie 600–800 smuklių (Ibid.). Tai patvirtina ir XVII a. Vilniaus inventorių surašymai: „Apdedant kiemus mokesčiais, išeidavo, kad mieste labai daug smuklių. Iš tiesų nebuvo jų tokių, kaip mes šią dieną jas suprantame. Šeimininkas alaus pagamindavo sau, bet, atsiradus pirkėjui, jį parduodavo, ir tas išsinešdavo. Tikrose smuklėse buvo net tik šinkuojama, valgoma, dainuojama, bet ir šokama“ (Jurginis, Merkys, Tautavičius 1968, 151). Įdomu pastebėti, kad alaus pardavėjomis (šinkorkomis) buvo moterys. Pagal Lietuvos Statutą už moters nužudymą arba sužeidimą buvo skiriama dvigubai didesnė išpirka negu už vyro, su ta išimtimi, jeigu moteris yra ne šinkorka. Iš to reikia daryti išvadą, kad šinkorkų darbas nebuvo laikomas garbingu (Ibid., 152). Įsimintina tai, kad šinkavimo, šinkorkos sąvokos ateina iš to meto.

Pasak Salamavičiaus, „apie tai, kad XVIII a. pirmoje pusėje bei viduryje vilniečiai gėrė kavą ir arbatą, byloja daugelis istorinių šaltinių“ (Salamavičius 2011, 70). Jie tai darė savo namuose, privačioje buityje, bet ar dažnai lankėsi kavinėse? Dabar sunku į šį klausimą atsakyti. Bet žinant, kad Varšuvoje pirmoji kavinė įsisteigė ir pradėjo veikti 1724 m., todėl „Visiškai galimas dalykas, kad XVIII a. pirmojoje pusėje kavinės galėjo pradėti steigtis ir Vilniuje“ (Ibid., 72). „Atrodo, kad į XVIII a. pabaigą ir XIX a. pradžią kavinių skaičius Vilniuje sparčiai augo. 1814 m. mieste ir priemiesčiuose buvo 49 kavinės. To meto archyvuose šaltiniuose <...> vienos vadinamos lenkišku žodžiu „kawiarni“, o kitos – vokiečių kalbos terminu „kopenhauzy“. <...> Tai sudaro pagrindą prielaidai, kad kavinės galbūt nebuvo vienodos. Tačiau, kuo jos skyrėsi, kol kas nenustatyta“ (Ibid.). Viešosios arbatinės tuo metu Vilniaus istorijos šaltiniuose neminimos: „Tai aki-vaizdžiai byloja, kad arbatinės senajame Vilniuje pradėjo steigtis daug vėliau nei kavinės. Arbatinėms sparčiai plisti didelę reikšmę turėjo XIX a. antroje pusėje vykęs blaivybės sąjūdis“ (Ibid.).

Nedaug pavyko rasti žinių apie XIX a. Vilniaus kavines ir restoranus. Viena užuomina apie veikusį restoraną iškyla iš to meto sodų aprašymo: „Iš privačių sodų XIX a. pirmojoje pusėje išryškiausi buvo Kiniečių ir Tiroli sodai Antakalnyje (dab. Antakalnio 2–8). Tiroli sodas tęsėsi nuo kalno iki Neries upės, jis buvo apsodintas Tiroli alyvų krūmais. Nuo ko ir gavo savo vardą; jame buvo garsus restoranas“ (Jurginis, Merkys, Tautavičius, 223). Adomas Honoris Kirkoras, detaliai aprašęs XIX a. Vilnių, mini Žvėryno pakraštį, pakeliui į Karoliniškės, „karčemą šalia kelio“ (Kirkoras 1991, 157). Pasakodamas apie Pohulianką (dab. Basanavičiaus gatvės dalis), jis mini, kad „Čia kadaise stovėjo Pohulianka vadinamas namas su sodu, kuriame buvo smuklė“ (Ibid., 137), o Ribiškėse stovėjęs namas, pavadintas „Kaimiška kava“. Kiekvieną šeštadienį ten buvo rengiami pobūviai ir karnavalai (Ibid., 130).

Istoriniai šaltiniai pateikia kuklių žinių apie senųjų Vilniaus smuklių interjerus, apyvokos reikmenis, bet juose visiškai neaprašytas gastronomicis–kulinarinis paveldas. Dažnai akcentuojama, kad smuklėse ir karčemosose buvo prekiaujama alumi, bet neatsakyta, kuo buvo vaišinami Vilniaus svečiai ir patys miestiečiai. Galima tik nujausti bendriausius dalykus, žinant, kad „Lietuviškoji kulinarija subrendo XV a. pradžioje, Vytauto galybės laikais, kai per valdovo rūmus senoji virtuvė buvo praturtinta rytietiškais receptais ir vakarietiškais papročiais. Šie ir kiti lietuvių kulinarijos kūrimosi komponentai XVII–XVIII amžiuje sudarė vientisą lydinį, kuriame gyvavo ir *miestiečių virtuvė*, turėjusi amatininkų, pirklių, tautinių, religinių (klebonijų, vienuolynų, sektantų), kariškių ir kitokias atmainas“ (Puronas 1999, 16). Reikia manyti, kad bent dalis kulinarinio paveldo buvo tapusi smuklių, kavinių ir restoranų meniu pagrindu.

Memuaristikoje ryškiausiai atsispindi lenkiškojo Vilniaus kavinių dvasia. Kaip teigia Anelė Vosyliūtė, „Po 1919 metų Vilnius įgauna vėl naują pavidalą – atsikelia daug valdininkų, mieste stengiamasi diegti lenkų kalbą ir kultūrą“ (Vosyliūtė 1998, 264). Formuojasi nauja vilniečių gyvensena, įpročiai, mados: „Prestižiška

pirkti kailinius pas Szczurskius, trikotažo gaminius Didžiosios 11, užsakyti pirštines Didžiosios 13 <...>, nueiti į restoraną „Venecija“ (Ibid.). Žodžiu, kavines lankyti tampa madinga. Išskirtinai yra vertingi Rapolo Mackonio (1900–1982) memuarai *Iš kavinės į kavinę*. Ne veltui autorius yra vadinamas „dingusio Vilniaus metraštininku“. Jo knygoje *Iš kavinės į kavinę* (Vilnius, 1994), *Senoji vilniečių karta* (Vilnius, 1999) ir kt. atsiveria tikrai spalvinga Vilniaus kavinių atmosfera. Memuarų knyga *Iš kavinės į kavinę* buvo parašyta 1965 m. pabaigoje, išspausdinta daug vėliau – 1994 m. Memuaruose vertinga pateikta kavinių topografija. Nurodyta populiariausių kavinių (*Rudnickio*, *Štralio* ir kt.) vieta, aprašytas interjeras, aptartos lankytojų kategorijos, santykiai su kavinių savininkais ir padavėjais. Esama duomenų apie kavinių subkultūrą – kabaretą, aktorių pasirodymus. Įvardijami kavos ir arbatos gėrimo ritualai. Ryškus ir gurmaniškasis kavinių aspektas (patiekalai, gėrimai), ir kurtuazinis. Į tuometines kavines dažniausiai rinkdavosi žurnalistai, jų pokalbiuose buvo svarbūs politikos klausimai: nuolat buvo diskutuojama, kas yra Vilniaus lietuviai, svarstomi tautinės tapatybės klausimai, aptariami įtempti tuo metu Lietuvos ir Lenkijos santykiai. Tai ir lėmė specifinę Vilniaus kavinių atmosferą. Vilnius Mackonio knygoje atsiveria kaip itin spalvingas miestas, daugiatautis, įvairių kultūrų.

Mackonis, prisiekęs Vilniaus kavinių lankytojas, yra prisipažinęs: „Negaliu tiksliai pasakyti, kada pirmą kartą įžengiau į kavinę ir kada paskutinį kartą išgėriau puodelį kavos. Žinau tik tiek, kad kavinę pradėjau lankyti 1926 metų pradžioje ir atsiseikinau su ja, 1943 metų žiemai baigiantis“ (M a c k o n i s 1994, 7).

Taigi kokia buvo trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečių Vilniaus kavinių atmosfera? Kavinių tada būta, kai kurios iš jų „toli gražu ne liuksusinės, paprastos, kartais metų metais neremontuojamos, nuo nikotino dūmų pajuodavusiomis lubomis ir sienomis. Keista, kad tuo metu mes, prisiekę kavinių lankytojai, nepersiimdavome ir savininkams priekaištų nedarydavom. Mums buvo svarbu kas kita – rami nuotaka, kurios niekuomet nesudrumsdavo joks „kleboniško“ mėgėjas. Diena po dienos tam tikru metu sugužėdavo į kavinę praleisti valandą kitą toje nuotaikoje. Rinkdavosi žurnalistai, rašytojai, dailininkai ir šiaip kavinių mėgėjai; rinkdavosi lietuviai, lenkai, gudai, rusai ir net kurį metą žydai. Savo atstovaujamoje spaudoje vieni prieš kitus šokinėdavome kaip įpykę gaidžiai, be pasigailėjimo raudami vienas kitam plunksnas, bet kavinėje prie puodelio kavos diskutuodavome ramiai – kaip... bičiuliai. Gal ir keista, bet taip buvo“ (Ibid., 7).

Mackonio memuaruose atskleista Vilniaus kavinių topografija. Tikrai lietuviška buvo *Rudnickio* kavinė, įsikūrusi prieš Katedrą kampinio namo pirmame aukšte. Caro metais ten buvo restoranas *Medvied*, o sovietmečiu tame pastate įsikūrė *Literatų svetainė*. Kaip prisimena Mackonis, „Vieta pačiame miesto centre, graži, tiesiog išsvajota. Žiemą į kavinę eita tik iš gatvės pusės, vasarą galima buvo įeiti ir pro kampines duris (dabar užmūrytos). Įėjus iš gatvės pusės, nosimi atsimušdavai į bufetą, už kurio nuo ryto iki vakaro stovėjo apkūnokas, nekalbus savininkas Rudnickis. Niekas jo neįsivaizduodavo kitaip, tik su žnypliukėmis dešinėje rankoje. Po kairei turėjo lėkštes, į kurias pono Karolio ar pono Emilio (padavėjai) reikalavi-

mu rituališkai dėjo po vieną ar kelis pyragaičius. Būdinga tai, kad savininkas nieko neužsirašinėjo, neturėjo kasininkės žetonams išdavinėti“ (Ibid., 8). Taip aprašomas *Rudnickio* kavinės vidus: „Įėję pro kuklias ir jau gerokai aptrintas duris, sukame po dešinei. Valandėlę stabtelėję, dairomės laisvo staliuko ar bent laisvos kėdės. Ne visada nusišypsodavo laimė. Raidės „U“ formos kambarys užia kaip bičių avilys, o palubėje dūmų – lyg rusiškoje pirtyje garų. Aplinkui tik ir girdėti: „Ponas Emili, pusę juodos“, „Ponas Karoli, mažą juodą“. Tarp ankštai sustatytų staliukų abu pardavėjai nardyte nardo. Svečiai viską gauna laiku. Laukti ir nervintis netenka. <...> Garuoja karšta kvepianti kava, beveik nuo visų staliukų raitosi aukštyn cigarečių dūmai, šlama skaitomi laikraščiai ir žurnalai, viską užgožia į vieną užesį susiliejęs klegesys. Kaip iš gausybės rago pilasi anekdotai, sąmojai, karštos diskusijos dėl to ar kito tą dieną spaudoje pasirodžiusio įdomesnio straipsnio, dėl įvykusios premjeros, dėl naujos, retkarčiais pasirodančios, knygos“ (Ibid., 10). Įdomi pastaba: „Nei įkaušusio, nei girta ir norėdamas nepamatysi. <...> Pragyvenęs du tarpukario dešimtmečius, ne tik kavinėje, bet nei gatvėje, nei restorane dienos metu nesu matęs girta žmogaus. Keistoki buvo laikai“ (Ibid., 10).

Rudnickio kavinėje lankėsi A. J. Herbačiauskas, į Vilnių atvydavęs skaityti paskaitų. Anot Mackonio, Herbačiausko paskaitos buvo apie viską ir apie nieką, bet klausytojų nestigo, ypač jas mėgo moterys. Damų draugijoje Herbačiauskas ir pasirodydavo kavinėje, kurios jį „adoravo, lyg kokį dievaitį. Viena po kitos bėrė jo adresu komplimentus, kad įdomiai kalbėjo, kad puikiai kalba lenkiškai <...>. Herbačiauskas augo kaip ant mielių ir nesivaržydamas pasakėjo pikantiškus anekdotus. Adoratorės nerausdavo“ (Ibid., 45).

Mackonio memuaruose atskleista, kad Vilniaus kavinės turėjo savo paskirtis, savo profilius. Didumu išsiskyrė net trys Štraliai; visų trijų kavinių savininkas buvo vienas asmuo – Štralis. „Ištaigingiausias iš jų buvo „Raudonasis Štralis“. Prospekto ir Totorių gatvių kampinio namo pirmame aukšte. Bufetas aprūpintas visokiausiais skanėstais, erdvi, didžiulė, pailga salė, kėdės minkštos, apmuštos raudonu pliušu. Vasaros metu veikė dar vasaros kavinė, siekianti iki dabartinės Liudo Giros gatvės. Skirianti kavinę nuo gatvės tvora atrodė gerokai apšepusi ir su prašmatniu žiemos kavinės vidumi nesiderino, užtat derinosi su vasaros kavinės savotišku romantizmu: po nedideliais vaismedžiais stovėjo keliasdešimt iš paprastų, nedažytų lentų sukaltų staliukų, prie kurių įlindę į žemę riogsojo iš beržo šakų pinti foteliai. Tarp medžių buvo nutiesti elektros laidai, ir vakarais visas sodas atrodydavo, lyg žvaigždėmis nusėtas. Šiltais vasaros vakarais sunku buvo rasti laisvą vietą. Ši kavinė turėjo didelį pasisekimą ir dienos metu, ypač sekmadieniais, po vadinamųjų „tinginių mišių“, laikomų 12 val. Šv. Jurgio bažnyčioje. Į tas mišias ateidavo mėgstanti ilgai drybsoti lovoje inteligentija. Mišios buvo skaitytinės, ir pamokslas užtrukdavo ne ilgiau kaip 5–10 minučių. Nespėjus kunigui peržegnoti, visi kaip patrakę, vienas kitą lenkdami, skubėjo vieni į „Rudnickio“, kiti į „Štralio“ vasaros kavinę užimti patogesnes vietas“ (Ibid., 11).

Į *Raudonąjį Štralį* 12 val. dienos sugriūdavo visų laikraščių reporteriai pasidalyti surinktomis žiniomis. Čia rinkdavosi Vilniaus aukštuomenė. Ji buvo labai

marga: aukštesnieji okupacinės valdžios valdininkai, karininkai, laisvųjų profesijų atstovai, stambesnieji pirkliai, mėgstantys lankytis Vilniuje dvarininkai ir emeritai (pensininkai). Visi šie daugiau ar mažiau pasiturintys asmenys laikė save elitu. Pirmose jo gretose ėjo damos, kurios ir sudarė pagrindinį *Raudonojo Štralio* kavinės pajamų šaltinį. „Ne kur kitur, tik šioje kavinėje, užsimegzdavo pažintys, romanai, kurie neretai baigdavosi kalvinų kirchėje arba gyvenimu susidėjus, kaip tuomet buvo sakoma – „na slovo honoru“. Kasdien pietų metu ir vakarais elegantiškos damos tūnodavo prie staliukų išstis valandas. O karininkų šioje kavinėje niekuomet netrūko. Ateidavo išsitiesę kaip žvakės, išsipustę, žvangindami blizgančiais pentiniais, iš tolo kvepią stiprių odekolonų. <...> Kiek šioje kavinėje išgyventa mažesnių ir didesnių meilės dramų“ (Ibid., 11–12).

Žalasis Štralis buvo įsikūręs toje pat gatvėje (Prospekte, sovietmečiu buvo gastronomas). Buvusi didelė kavinė su gausiai aprūpintu bufetu. Sienos nudažytos žalios. Buvo geriamas alus. Moterys, ypač diduomenės, rodėsi retai. Daugiausia lankėsi pirkliai, prekybininkai, kurie ramioje aplinkoje darė savo biznį. Mackonio memuaruose subtiliai užsimenama apie prostituciją: retkarčiais kavinėje „mėgindavo laimę prašmatnesnės Korinto dukters, siūlydamos savo paslaugas“ (Ibid., 13). Į *Žaliąjį Štralį* vyrus traukė moterų orkestras. „Grojo įvairiais instrumentais 7 jaunos moterys. Dirigentė vidury, šalimais po tris. Visos dėvėjo ilgus baltus suknelės ir grodomos visada stovėjo vienoje eilėje. Iš tolo atrodė lyg septynios žvakės“ (Ibid., 13). Tos moterys buvo žydės, orkestras išnyko prasidėjus antisemitiniam bruzdesiui. Stebina tai, kad to antisemitinio judėjimo iniciatoriai buvo studentai.

Trečioji kavinė *Baltasis Štralis* buvo mažiausiai žinoma, nes ji garsėjo tik skaniais pyragaičiais ir tortais, o joje mėgo lankytis provincijos dvarininkai, turtingesni senamadiški klebonai, vienas kitas pirklys, advokatas ar daktaras. Dažnokai užsukdavo kunigai, todėl kavinė dar vadinosi *Kunigiškas Štralis*. Nesilankė nei meilės nuotykių ieškančios aristokratės, nei Korinto dukters. Okupacijos metais į šią kavinę užsukdavo Balys Sruoga, Vincas Krėvė, o kartais Liūnė Janušytė. Vokiečių okupacijos metais Vilniuje apsigyveno lenkų pabėgėlių būrys. Buvo nemažai aktorių, kurie, norėdami pragyventi, *Baltajame Štralyje* organizavo literatūrinį kabaretą *Ksantypa*. Vakaraus aktoriai šokdavo, deklamuodavo, dainuodavo. Programa buvusi gana pikantiška.

Kaip žymesnes to meto Vilniaus kavines Mackonis pamini *Jugoslaviją* (veikusią Trakų ir Vilniaus gatvių kampinio namo pirmame aukšte, padavėjai buvo serbai, kava verdama turkišku būdu, pardavinėjamas specifinis gėrimas „buza“ – Ibid., 15–16) ir *Dormaną* (Totorių gatvėje, ją laikė žydas, pradžioje tai buvo aludė, o vėliau perorganizuota į kavinę).

1939 m. spalio 27 d. demarkacinė linija buvo pašalinta. Vilnius tapo sostine de facto ir de jure. Dalis institucijų iš Kauno buvo perkelta į Vilnių, atvažiuo gyventi nemažai žmonių. Tarp jų – Petras Vaičiūnas ir Juozas Keliuotis. Keliuotis, perkėlęs iš Kauno *Naująją Romuvą*, tapo kavinių lankytoju, bet, nemokėdamas lenkiškai, buvo tik pasyvus diskusijų stebėtojas. Mackonis konstatavo kavinių sumenkimą, nes jų gyvenimas prigeso, nustojo savo patrauklumo. Dominavę lenkų

žurnalistai išvažinėjo, lietuvių žurnalistai vis dar koncentravosi Kaune, o į Vilnių atvykdavo kaip svečiai. Kavinių reikšmė dar labiau priblėso ir Antrojo pasaulinio karo metais, kai jose buvo prekiaujama erzacine kava, į jas užsukdavo tik vienas kitas inteligentas.

Savo memuaruose Mackonis prisimena ir sovietmečio kavines, akcentuoja visišką jų degradaciją: „Mūsų mieste dabar taip pat veikia kavinės; į jas galima užėiti, užsisakyti kavos, pasėdėti ir išgerti. Prieškarinio pobūdžio kavinių Lietuvoje dabar nėra su žvake nerasi. Liko tik tušti pavadinimai „kavinės“, o iš tiesų yra tai paprastos, vienos kuklesnės, kitos prašmatnesnės... valgyklos, kuriose labiau kvepia raugintais kopūstais ir čirškinamais bifštekais, negu kava. Pridėjus prie to išrikiuotas įvairaus alkoholio butelių baterijas, kurios uoliai, gal net per uoliai, naikinamos, bus aišku, kad kavinių neturime“ (Ibid., 7). Įvardijamos reikšmingesnės kavinės – *Literatų svetainė*, užėmusi *Rudnickio* kavinės vietą, įsteigta 1960 m. Stalino prospekte (Nr. 1). Jos pavadinimas slėpė tolimą užuominą į prieškarinę kavinę. Kavinė turėjo durininką, kurio paskirtis buvo žiūrėti, kad į kavinę patektų tik inteligentai. Atrankos kriterijai aiškūs nebuvo, todėl į kavinę kartais nepatekdavo Mokslų akademijos nariai, neįleistas buvo ir Justinas Marcinkevičius... Kaip viena pačių svarbiausių minima *Neringos* kavinė, keletą dešimtmečių telkusi meno ir kultūros žmones. Piešiamas ryškiausias *Neringos* vaizdas: stalelis dešinėje salėje, prie kurio vos ne kasdien šnekučiuojasi prof. Kazimieras Daukšas, vertėjas Aleksys Churginas, literatūros istorikas Julius Būtėnas. Jie su šypsena buvo vadinami „laikinąja vyriausybe“ (Ibid., 84).

Sovietmetis jau tampa istorija. To meto kavinės turėtų tapti ir pamažu tampa memuarų objektu. Miesto kultūriniam, intelektualiniam ir dvasiniam gyvenimui buvo svarbi ir *Literatų svetainė*, ir Rašytojų sąjungos kavinukė, ir Parodų rūmų kavinė. Svarbios buvo *Vaiva*, *Žibutė*, *Svajonė*, mažos ir jaukios senamiesčio kavinukės, kuriose telkėsi menininkų draugijos. Ten buvo galima ir susitikti, ir laikraštį paskaityti. Jos greitai nunyko nepriklausomybės metais. Jų taip pasigedo J. Vaičiūnaitė, dažna kavinukių lankytoja, jų dvasią atskleidusi eilėraščiuose (V a i č i ū n a i t ė 1992, 2).

Trumpa istorinės ir memuarinės literatūros apžvalga leidžia pažinti Vilniaus kavinių atsiradimo istoriją, jų topografiją, išsidėstymą miesto erdvėse. Negausi memuaristika aprašo kavinių interjerus, apibūdina lankytojų kategorijas, jų interesus ir bendravimo būdą. Leista sužinoti apie kavos gėrimo ritualus. Rapolo Mackonio memuarai atskleidžia kavinių kultūros susiformavimą lenkiškajame Vilniuje ir tos kultūros žlugimą sovietmečiu.

Literatūra

J u r g i n i s, M e r k y s, T a u t a v i č i ū s 1968 – Juozas Jurginis, Vytautas Merkys, Antanas Tautavičius, *Vilniaus miesto istorija*, Vilnius: Mintis.

K i r k o r a s 1991 – Adomas Honoris Kirkoras, *Pasivaikščiėjimai po Vilnių ir jo apylinkes*, Vilnius: Mintis.

M a c k o n i s 1994 – Rapolas Mackonis, *Iš kavinės į kavinę*, Vilnius: Unitas.

- Puronas 1999 – Vilius Puronas, *Nuo mamutų iki cepelinų, arba kai kas įdomaus iš Lietuvos kulinarijos istorijos*, Vilnius: Vaga.
- Vaičiūnaitė 1992 – Judita Vaičiūnaitė, „Pats laikas rūpintis kultūra“, *Dienovidis*, sausio 24–31.
- Vosyliūtė 1998 – Anelė Vosyliūtė, „Vilniaus erdvė: tarp sacrum ir profanum“, *Vilniaus kultūrinis gyvenimas 1900–1940*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Salamavičius 2011 – Stasys Salamavičius, *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose*, Vilnius: Edukologija.

Virginija Balsevičiūtė-Šlekienė

Vilniaus kavinės istoriniuose šaltiniuose ir memuaruose

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: *smuklė, kavinė, arbatinė.*

Istorinė ir memuarinė literatūra apie Vilniaus kavines nėra gausi. Iš turimų šaltinių ryškėja, kad kavinės sąvoka yra istoriška, kintanti. Keletą šimtmečių tai buvo užkeigos, smuklės, karčemos. Kavinių ir kavos gėrimo tradicija į Vilnių atėjo iš Lenkijos XVIII a. Kavinių Vilniuje ėmė sparčiai daugėti XVIII–XIX amžių sandūroje. Memuaristikoje ryškiausiai atsispindi lenkiškojo Vilniaus kavinių dvasia. Išskirtinai vertingi Rapolo Mackonio memuarai *Iš kavinės į kavinę*. Juose pateikta Vilniaus kavinių topografija, nurodyta populiariausių kavinių (*Rudnickio, Štralio* ir kt.) vieta, aprašytas interjeras, aptartos lankytojų kategorijos, santykiai su savininkais ir padavėjais. Memuaruose įvardijami kavos gėrimo ritualai, ryškus ir gurmaniškasis (patiekalai, gėrimai), ir kurtuazinis kavinių aspektas. Į kavines tuo metu dažniausiai rinkdavosi žurnalistai, jose nuolat buvo svarstomi politiniai Lietuvos ir Lenkijos santykiai. Tai lėmė specifinę Vilniaus kavinių atmosferą.

Virginija Balsevičiūtė-Šlekienė

The Cafés of Vilnius in Historical Sources and Memoirs

S u m m a r y

Keywords: *café, inn, teashop.*

The historical and memoirs literature about Vilnius cafés is not numerous. It is evident from the available sources that the café concept is historical and changeable. There have been inns, teashops, alehouses in this town for several ages. The tradition of cafés and coffee drinking came to Vilnius from Poland in the 18th century. Cafés became quickly

abundant at the juncture of the 18th and 19th centuries. The memoirs literature is denoted mostly by Polish spirit of Vilnius cafés. Rapalas Mackonis' memoirs *From one café to another* are exceptionally valuable. They present the topography of Vilnius cafés and indicate the places of the most popular ones (*Rudnicko, Štralio*), the description of the interiors, visitors' classification, relationship between the owners and waiters. Those memoirs describe the rituals of drinking coffee. One can notice the gourmand (dishes, drinks) and courtesan aspects in them. At that time the most frequent visitors of the cafés were the journalists. The relations between Lithuania and Poland had been discussed there. These things determined the specific feeling of Vilnius cafés.

Virginija BALSEVIČIŪTĖ-ŠLEKIENĖ
Lietuvių ir lyginamosios literatūros katedra
Lietuvos edukologijos universitetas
T. Ševčenkos g. 31
LT-08106 Vilnius
[balseviciute.v@gmail.com]